

TEÓRIA ÚROVNÍ A OBJEKTÍVNA REALITA

EMIL DRAGÚŇ

1. Bezprostredná reflexia skutočnosti nám odhaľuje podstatnú rôznorodosť javov, procesov, predmetov. To mimo nás, čo sa prezentuje percepciou, je rôznosť v prvom okamihu absolútna. Až postihnutie relatívnosti tejto rôznosti objavuje podobnosť, jednotu, súvislosti a nakoniec vedie k objaveniu (postihnutiu) sveta ako celku, ktorého „podstata“ preniká, individualizuje sa v neko- nečnej diferencovanosti. Práve sféra „sveta“ mnohosti je svet vedy, prekračovanie tejto reflexie postihnutím jej predpokladov a podstatných súvislostí skutočnosti ako konkrétnej totality je svet filozofie. Obe sféry myslenia a poznania sa existenčne predpokladajú. Z tohto faktu nevyplýva tendencia podriadenosti jed- nej sféry myslenia a poznávania voči druhej (ako napr. prírodovedy voči filozofii prírody alebo chápanie filozofie a vedy v pozitivistických intenciách). Emancipácia oboch sfér myslenia a poznávania v týchto súvislostiach je možná len v kontextoch otvorenosti ich systémov. To znamená, že konceptuálne zdô- raznenie určitej rôznorodosti je relatívnej povahy a nemá si nárokovať vzhľadom na svoju podstatu (ide o historicko-logické konceptuálne postihnutie podstaty skutočnosti) na neohraničenú platnosť.

Diferenciáciu sveta postihujú (princiálne) tieto prístupy:

a) empiricko-fenomenalistický (základný diferenciačný parameter je veľkosť, kvantita priestorových, časových a hmotných určeností javov skutočnosti),

b) metafyzický — odmietanie vývoja ako vnútornej podstaty materiálnej skutočnosti vedie k záveru, že objekty a procesy materiálnej skutočnosti už tým, že existujú, sú navzájom odlišné, diferencované,

c) dialektický — ustavičná zmena v podstatnom určení vecí, procesov narúša adekvátnosť práve uvedených diferenciačných parametrov. Vnútorná dynamika, napätie a riešenie tejto tenzie jej negáciou a vytvorenie novej, to je základ pre možný prístup, pre riešenie zhodnosti a rôznosti javov skutočnosti. Vec nie je absolútne totožná sama so sebou v rôznych priestorovo-časových loka- lizáciách.

Treba sa zbaviť neadekvátnych chápaní diferenciácie skutočnosti, prekonať ich statickosť. Ide nám o postihnutie diferenciácie skutočnosti v jej najnú- tornejšej dynamike. V snahe o dosiahnutie tejto adekvátnejšej reflexie nejde len o prosté konštatovanie, ale o postihnutie skutočnosti vcelku v jej najzáklad- nejších, najpodstatnejších vzťahoch a súvislostiach. Lebo ináč by to bol (len) pozitivistický prístup a riešenie danej problematiky.

K takémuto riešeniu daného problému poskytuje najviac predpokladov dialektický materializmus. V súlade s ním treba brať do úvahy toto:

a) Postihnúť komplex podstatných vlastností, vzťahov, zákonitostí, ktoré objektívne existujú a pôsobia.

b) Postihnúť špecifickosť zistených komplexov, postihnúť odlišnosť a pre- rušovanosť vo všeobecnej súvislosti.

c) Postihnutie tejto špecifickosti každého diferenciačného okruhu skutočnosti musí prekračovať samé seba, v poukaze na existujúce súvislosti, spojitosti, prechody k ostatným diferenciačným okruhom skutočnosti.

d) Prirodzene, že prístup ku skutočnosti na základe diferenciačného postihnutia, reflexie skutočnosti musí akceptovať vedecko-teoretické predpoklady a konzekvencie. To, pravda, znamená otvorenosť voči každému ďalšiemu postupu poznania, ktoré môže principiálne už existujúce reflexie skutočnosti podstatne modifikovať alebo úplne odmietnuť.

Na základe uvedených požiadaviek možno uviesť dynamickú koncepciu skutočnosti — jej základné postuláty:

1. Existujú systémy prvkov, ktoré sa správajú vlastnými zákonitosťami. Sú to podstatné a špecifické zákonitosti existujúcich systémov prvkov.

2. Rôzne systémy prvkov majú špecifické, podstatné, len im vlastné priestorovo-časové vlastnosti, vlastnosti kauzálneho nexu, prevládajúce formy pohybov . . .

3. Tieto systémy ontologicky nie sú izolované, nemožno ich osamostatniť, oddeliť, elimovať zo vzájomnej súvislosti.

4. Podstatné zákonitosti a vlastnosti sa poznávajú a vyjadrujú v teoretických systémoch každého jedného systému prvkov zvlášť.

5. Uvedené systémy prvkov so všetkými uvedenými charakteristikami sa nazývajú úrovne reality.

Na základe uvedeného možno uvažovať o úrovniach reality: makrorealita s teoretickým systémom, ktorým je klasická fyzikálna teória, mikrorealita s teoretickým výrazom, ktorým je kvantová fyzikálna teória a megarealita s relativistickou fyzikálnou teóriou. Hypoteticky vzhľadom na stupeň poznania možno uviesť napr. úroveň podstatných procesov, ktoré ležia v základe všetkých elementárnych častíc a nazývajú sa kvarky¹ (experimentálne neboli ešte identifikované).

Prirodzene, že táto úrovnostná diferenciácia má svoju históriu, teoreticko-gnozeologické a ontologické predpoklady (to by snáď, taktiež, vyžadovalo špeciálnu analýzu). Avšak vždy alebo väčšinou sa v minulosti hovorilo o hierarchizácii skutočnosti z pozície makroreality, a iné úrovne sa vymedzovali popieraním vlastností prvkov makroreality. Len posledné desiatky rokov afirmujú na základe postupu vedeckého poznania pozitívnymi metódami úrovnostnú diferenciáciu skutočnosti.

2. Každá úroveň skutočnosti, okrem vyjadrenia špecifickostí, jedinečností musí viac-menej vyjadrovať aj určité všeobecné črty skutočnosti. A tak každá novoobjavená úroveň skutočnosti, ako aj prístup k realite musia v určitej miere vplývať na vedecký a filozofický obraz sveta. Poznanie vlastností a vzťahov prvkov úrovni obohacuje doterajšie určenie, doterajšie poznávanie sveta. Každá úroveň reality má kvalitatívne odlišné vlastnosti a určenosti, pritom však

¹ V. S. Barašenkov, *Aktualnyje filosofskije voprosy fiziki elementarnych častic*. Voprosy filosofii 9/1965, A. Vančura, *Elementární částice*. Academia Praha 1970, 119 n.

vcelku určujú svet, skutočnosť ako celok, ako jedinú nekonečne rozľahlú a rôznorodú kvalitu.

Môžeme teda tvrdiť, že neexistujú absolútne principiálne kvalitatívne odlišnosti jednotlivých úrovní reality. Vždy existuje v diferencovanosti, v rôznych kvalitatívnych vlastnostiach postupná kontinuita zachovania možnosti postupu v materiálnosti. Principiálne neexistuje úroveň reality, ktorej vlastností prvkov by bolo možné určiť iba cez výlučné popieranie vlastností prvkov iných úrovní, a to nielen tých, čo sa prezentujú v teoretickom poznaní v rámci daných historicko-logických kontextov, ale predovšetkým potencionálne existujúcich úrovní skutočnosti. A pritom by to bola (navyše pre túto svoju povahu) najobsiahlejšia a všetko určujúca a vysvetľujúca úroveň (napr. svet pravého bytia u Platóna . . .).

Teda neprekračujúc rámec materialistického monizmu a dialektickej metódy, pri úrovnostnej diferenciácii skutočnosti nie je možné (na základe uvedeného) dostať sa k imateriálnej úrovni. Pripustiť existenciu takejto úrovne predpokladá jej absolútne negativistické určenie. Vymedzovanie takejto úrovne, vzhľadom na objektívne existujúce úrovne skutočnosti by okrem iných viedlo k problémom, ako napríklad: Je imateriálna úroveň s materiálnymi úrovňami v nejakom vzťahu? Aký je to vzťah? Ovplyvňujú sa navzájom? Sú vzájomne od seba závislé, je možné ich od seba izolovať, oddeliť bez toho, aby prestali existovať obe alebo jedna z nich? V dejinách filozofického myslenia existujúce odpovede na tieto otázky, ktoré pripúšťajú aj imateriálnu existenciu sféry bytia, sú súčasťou idealistických filozofických reflexií, najmä v prípadoch zdôrazňujúcich podstatnú ontickú závislosť materiálnej sféry bytia od imateriálnej sféry bytia. V tejto určujúcej situácii nie je mysliteľné pripustiť ich vzájomnú závislosť alebo dokonca závislosť imateriálnej sféry bytia od materiálnej sféry bytia. Takéto zdôraznenia štruktúry bytia bez ohľadu na rôzne odtienky vedú k záveru o ontologickej oddelenosti imateriálnej sféry bytia (ktorá je negatívne určená vzhľadom na materiálnu sféru bytia) od materiálnej sféry (úrovnostne diferencovanej), ktorá je od prvej závislá a jej bytie je ontologicky devalvované. Čiže porušuje sa v tomto ohľade nami prijatý predpoklad o nemožnosti absolútnej ontologickej izolovanosti od podstatných súvislostí hociktorej úrovne.

Na tých istých materialistických pozíciách existujúca sféra duchovna (sféra vedomia) sa považuje za aktualizovanú formu existencie hmoty na jednej úrovni hmotnej skutočnosti. Je špeciálnym stavom vývoja hmoty na danej úrovni reality. Z uvedeného vyplýva, že tu nejde o absolutizovanú izoláciu, ale o vnútornú diferenciáciu jednoty (existencie hmoty), a teda existuje aj vzájomné pôsobenie oboch sfér materiálnej skutočnosti. Pritom nie je to jednorazový (a jedinečný) akt, ale je to proces vzájomných pôsobení.

Odmietame tiež substancialistické chápanie hmoty, lebo v konečných dôsledkoch vedie k bifurkácii skutočnosti na pravé bytie a zdanlivé bytie (ktoré je napr. úrovnostne diferencované). Substancia — pravé, jediné bytie — je nemenná a nepoznateľná, transcendentná vzhľadom na zdanlivé bytie,

v ktorom žijeme a ktoré jedine poznávame, a tak ani zákonitosti nemôžu byť spoločné obom sféram.²

3. Úrovně reality nie je možné od seba absolútne izolovať. Nie je možná existencia absolútne čistej samostatnej úrovne. Iba v abstrakcii hovoríme o úrovni mikrokreality, makroreality alebo megareality. Tieto úrovne sú integrované, vytvárajú skutočnosť, bytie (je zrejmé, že ich počet je nesporne väčší, avšak na základe stupňa vedeckého poznania môžeme zatiaľ hovoriť o troch uvedených úrovniach skutočnosti). Ináč a presnejšie povedané (napriek možným iným prístupom k danej problematike), jednotnú a jedínú realitu diferencujeme v priebehu poznávania na úrovne. Realita pred vedomím a mimo vedomia je totalita, nie je možné tvrdiť, že v nej existujú práve tieto úrovne a takým spôsobom (tento záver vyplýva aj z uvedených základných postulátov teórií úrovni, pri vymedzení úrovni berieme do úvahy aj konceptuálny aspekt). Prítomnosť fenoménu, ktorý poznáva, a teda aj diferencuje, konceptuálno-systematicky zdôrazňuje objektívne diferencovanú totalitu skutočnosti. Z toho vyplýva, že ľudské vedomie vo svojom poznávajúcom procese dochádza v nevyhnutnom historickom abstraktnom procese k týmto stupňom poznávania diferencovanosti totality bytia.

Za najpodstatnejší ontologický fakt teórie úrovni možno považovať to, že vydelenie úrovni nie je absolútne. Každé vydelenie, oddeľovanie úrovni navzájom od seba má relatívny charakter. Neexistujú výlučné vydelenia v tom zmysle, že úroveň je to a ono bez akéhokoľvek vzťahu k niečomu inému. Práve prekonávanie takéhoto hypotetického určovania úrovni je vyjadrené v konštatovaní, že úrovne reality (teda celý komplex objektívnych javov) vzájomne na seba podstatne pôsobia. Pritom je potrebné podotknúť, že toto vzájomné podstatné pôsobenie nemá charakter pôsobenia dvoch telies, ktoré sú paralelne priestorovo-časove oddelené (sú mimo seba). V tomto poslednom prípade snáď by sa dali vydeliť oblasti skutočnosti ako úplne samostatné. V úrovnostnej diferenciacii skutočnosti ide o iné „usporiadanie“ úrovni (a teda aj nutné vzájomné pôsobenie medzi nimi), jedna úroveň je obsiahnutá v inej a tá zase v ďalšej atď. alebo naopak. Pritom nie je možné si predstavovať, že tá alebo iná úroveň je základná (t. j., že obsahuje *úplne* základné, elementárne prvky, z ktorých vznikajú prvky iných úrovni. Presnejšie možno povedať, že každá úroveň je relatívne základná, je vzhľadom na konceptuálno-systematické zdôraznenie, vystihnutie objektívne diferencovanej skutočnosti alebo ináč vzhľadom na danú historicko-logickú úroveň poznávania skutočnosti etapove základnou úrovňou skutočnosti. A tak uvažovať o nejakom hmotnom objekte vyžaduje uvažovať o ňom ako o útvere, vytvorenom všetkými úrovňami skutočnosti. Uznať existenciu nejakej základnej úrovne, by viedlo k redukcionizmu a teda k porušeniu vzájomnej interakcie úrovni skutočnosti.

Možnosť absolútnej vydelenosti, izolovanosti každej úrovne odmietame pre tieto dôvody:

a) Každá úroveň (ako systém prvkov) by bola samostatná, ak by sme prijali možnosť absolútnej izolovanosti úrovni (makrorealita len makrorealitou,

² Z. Fišer, *Útëcha z ontologie*, Praha 1967, 146 n.

megarealita len megarealitou, mikrorealita len a výlučne len mikrorealitou ... Je možné sa domnievať, že tieto úrovne existujú) v tomto prípade mimo a vedľa seba (makrorealita vypreparovaná od prvkov mikroreality a megareality ...). Takto „vypreparovať“ realitu by znamenalo uznať existenciu nejakých čistých foriem objektov, ktoré by boli nemenné, nehybné a teda nepoznatelné, nevznikajúce a nezaničujúce. Bol by to svet bez imanentného pohybu bez výmeny energie. Lebo vlastne zostali by iba „čisté formy“ telies, vyprázdnené od akéhokoľvek obsahu (veď čo by bol napr. stôl ako výlučne makroskopický útvar, teda prvok absolútne izolovanej makroreality, zbavený „vnútorných“ prvkov, ktoré patria mikrorealite?). Ak by tu nejaký pohyb existoval, bol by to „čistý pohyb“ vnášaný do tohto sveta nejakým nadprirodzeným zdrojom pohybu, niekde mimo tohto („nadprirodzeného“) sveta čistých foriem. Teda idealistické filozofické pozície na jednej strane a na druhej strane porušovanie a odmietanie podstatných zákonov vedy (najmä fyziky).

b) Ak sa uzná, že každá úroveň existuje absolútne oddelená od týchto úrovní, možno, ako sme uviedli, konštatovať nemennosť, statickosť prvkov týchto úrovní. Prvky takýchto úrovní skutočnosti sú imanentne indiferentné voči energetickej výmene. Táto indiferentnosť je prekonateľná jednorazovým alebo permanentným tvoriacim aktom, imateriálneho, nadprirodzeného elementu. Teda existencia ustavičnej emanácie tvoriaceho aktu, resp. neustála tenzia imateriálneho pólu (neustálej absolútnej aktivity, zmeny dynamickosti) a statického protipólu — komplexu prvkov daných úrovní.

c) Takým chápaním úrovní sa vylučuje možnosť poznávania prvkov týchto úrovní. Lebo poznávanie je možné za aktualizácie zmien samých telies a situácií, v ktorých sa nachádzajú. Poznávanie je zároveň nielen poznávaním a poznaním jednej veci, ale je prekračovaním hraníc danej veci. A práve toto prekračovanie „hraníc“ jednotlivé veci je podstatným imanentným princípom poznávania. To sa v ontológii absolútnych úrovní neuskutočňuje, lebo každá jednotlivina v nej je sama sebou absolútna. Je nemenná a nezmeniteľná, bez akýchkoľvek kontaktov s inými jednotlivinami. Každá jednotlivina by však — a v dialektickej ontológii to tak je — mala byť sama sebou, vzhľadom na iné jednotliviny a cez bytie iných jednotlivín bez ohľadu na to, do ktorej úrovne patria.

d) Prijatie absolútnej izolovanosti úrovní by znamenalo, že stojíme na pozícii ontológie absolútnych jednotlivín. Každá jednotlivina je uzavretá do seba, neexistuje nijaká reálna komunikácia medzi nimi. A teda neexistuje zrejme nijaká konceptuálna diferenciacia týchto jednotlivín skutočnosti.

4. Z toho, čo sme doteraz uviedli, vyplýva, že každá úroveň je podstatným spôsobom závislá, a teda určovaná inými úrovňami skutočnosti (teda veľkým počtom komplexov rôznych prvkov — materiálnych objektov, procesov) a naopak platí tiež tvrdenie, že každý prvok bez ohľadu na príslušnosť k tej-ktorej úrovni sa zúčastňuje na spoluurčovaní skutočnosti.³ Tento záver treba doplniť

³ Pozri napr. riešenie vzťahu jednotliviny a jej pozadia — komplexu iných jednotlivín, ktoré sa stalo vlastne nosnou ideou všetkých esejí v A. N. Whitehead, *Matematika a dobro a jiné eseje*, Praha 1970.

tvrdením, že neexistujú žiadne úrovne, t. j. materiálne objekty a procesy, ktoré by boli výlučne privilegované, výlučne elementárne voči iným úrovňam skutočnosti. Všetky prvky z ontologického hľadiska sú rovnocenné svojím bytím a teda aj účasťou na bytí iných prvkov skutočnosti. Tak teda možno konštatovať, že efekt existencie každej jednotliviny má rovnocenný ontologický a (vzhľadom na podiel na spoluvytváraní bytia ostatných jednotlivín) ontotvorný význam.⁴ Prirodzene, že toto tvrdenie (o odmietaní výlučnej privilegovanosti a ontologickej rovnocennosti medzi úrovňami skutočnosti) platí aj v rámci hociktorej úrovne . . . A tak v kontexte skutočnosti nemožno výlučne privilegovať jednotlivé objekty v rámci určitej úrovne (napr. častice s polovičným spinom, tzv. fermióny vzhľadom na to, že sú fundamentálnymi procesmi pri konštituovaní rozľahlosti mikroreality voči elementárnym časticiam s celočíselným spinom-bozónom, lebo tie predstavujú fundamentálne procesy energetickej interakcie mikroobjektov). Čiže zaujať stanovisko výlučnej privilegovanosti niektorých prvkov je výsledok jednostranného prístupu ku skutočnosti na základe predominancie niektorých vlastností daných prvkov úrovni skutočnosti.

Z tohto hľadiska je tvrdenie o nemožnosti izolovania a privilegovanosti hociktorej úrovne skutočnosti, špecifickým vyjadrením nesubstančného chápania skutočnosti. Teda teória úrovni odmieta aktuálne, ale aj potencionálne tendencie k substancionalizmu, k substancionalistickému chápaniu skutočnosti.

5. Špecifickým výrazom jednoty úrovni, nemožnosti ich absolútnej izolovanosti, oddeliteľnosti je princíp korešpondencie.⁵ V špeciálnych vedách (predovšetkým vo fyzikálnych teóriách) vyjadruje súvislosť zákonov jednej úrovne a zákonov druhej úrovne, ak sa berú do úvahy niektoré predpoklady [napr. zákony teórie mikroreality, t. j. kvantovej teórie prechádzajú do zákonov makroreality, ak kvant účinku (označovaný Planckovou konštantou) $h \rightarrow 0$. Podobne to platí aj o zákonoch teórie relativity, keďže vzhľadom na veľkosť rýchlostí objektov na makrorealite je rýchlosť svetla — alebo rýchlosť telies, ktoré sa v nej blížia a ktoré opisuje teória relativity — blížiacia sa k nekonečnému, $c \rightarrow \infty$, za tohto predpokladu zákony teórie relativity — teoretického výrazu megareality prechádzajú na zákony makroreality].

Teda v materiálnych procesoch, pri teoretickom vyjadrení ktorých treba uvažovať o uvedených predpokladoch, je určitá odlišnosť, avšak nie absolútna, od procesov, kde tieto predpoklady neplatia. Uvedené požiadavky teda postihujú hranice (teda odlišnosti) jedných oblastí javov a iných oblastí javov. Na druhej strane je jasné, že je v nich vyjadrená spätosť, jednota týchto oblastí, úrovni v skutočnosti.

Existuje skutočnosť, ktorá je úrovňovne diferencovaná. Poznávanie skutočnosti sa uskutočňuje poznávaním zákonitostí, vzťahov, objektov, procesov jednej

⁴ Pozri Z. Fišer, *Útěcha z ontologie*, Praha 1967.

⁵ Blížšie o tomto princípe I. V. Kuznecov, *Princip sootvetstviya v sovremennoj fizike i jeho filosofskoje značeniye*, Moskva-Leningrad 1948; I. V. Kuznecov, *Vzaimosvaz fizičeskich nauk i razvitiye sovremennoj fiziky*, Voprosy filosofii 6, 1963. A. S. Arsenejev, *Princip sootvetstviya v sovremennoj fizike*, Voprosy filosofii 4/1958. A. Nysambajev, *Princip sootvetstviya v sovremennoj matematike*, Voprosy filosofii 7/1965, A. M. Mostepanenko, *Problema universalnosti osnovnyh svojstv prostranstva i vremeni*, Leningrad 1969.

úrovne. Najskôr je to úroveň, kde sa nachádza, kde je lokalizované vedomie, a potom postupom rozvoja poznania sa spoznávajú zákonitosti iných úrovní. Neexistuje úroveň, ktorá by mala výlučne len jej špecifické zákonitosti a poznávanie ktorých by nijakým spôsobom nekorešpondovalo s výsledkami (a prostriedkami) poznania, ktoré sa používali pri poznávaní prvkov iných existujúcich úrovní skutočností.

Teda na druhej strane je princíp korešpondencie výrazom jednoty poznávania, principiálne jednotného postupu poznávania skutočnosti, ktorý nie je možné narušiť. Je síce mysliteľné narušenie tohto principiálneho postupu, ale to len za tých okolností, že tú-ktorú úroveň skutočnosti „poznávame“ nadprirodzeným spôsobom. Z tohto je zrejmé, že nie je možný „prirodzený“ postup poznávania v tejto oblasti (a to platí len vtedy, keď je absolútne izolovaná od všetkých ostatných úrovní skutočností). Vlastnosti a zákonitosti tejto úrovne v ani jednom prípade nekorešpondujú s vlastnosťami a zákonitosťami prvkov ostatných úrovní.

6. Uvedené vlastnosti úrovnostnej diferenciacie skutočnosti sa podstatným spôsobom dotýkajú problému (okrem iného) prerušovanosti a neprerušovanosti.

Prerušovanosť nie je možné chápať absolutisticky, výlučne. Neexistujú javy, ktoré by boli absolútne nesúvislé, t. j., že by ich neviazala nijaká vzájomná súvislosť s inými objektami. Nemožno ich absolútne izolovať, vydeliť zo skutočnosti a len to považovať za ich „pravé“ prerušované bytie čiže bytie v prerušovanosti. Takisto aj „pravé bytie“ v neprerušovanosti by viedlo k nemožnosti identifikovať jednotlivinu. Existoval by potom dokonalý „chaos“ a teda absolútne homogénna forma bytia. Takáto snaha nemôže byť ničím iným ako cesta k popieraniu bytia. Ako sme sa pokúsili ukázať pri analýze teórií úrovní, úroveň sama osebe (čiže objekty výlučne jediného typu absolútne odlúčené od akejkolvek väzby s objektami a procesmi iných úrovní) nemôže existovať.

Každá vec, jav, proces je uzlovým bodom, relatívne konzistentným, diskrétnym, stabilným útvarom. Avšak jeho diskrétnosť je vytváraná celou skutočnosťou alebo ináč pozadím toho-ktorého objektu. A tieto relatívne stabilné uzly skutočnosti prekračujú samy seba, negujú svoj podstatný charakter, vlastnú špecifickú štruktúru jednotlivosti, prerušovanosti. Sebanegácia jednotliviny je v tom, že sa zaraďuje do pozadia existencie inej jednotliviny, ktorá je iba v súvislosti s týmto horizontom bytia tým, čím je. A zároveň aj iným, ako je iba ona sama, je súčasťou horizontu bytia inej jednotliviny. Jednotliviny bytostne prekračujú samy seba, aby touto negáciou svojej určitosti, zachovali svoje špecifické bytie, vytvárajúc špecifické, prerušované bytie nejakej inej jednotliviny.

Skutočnosť možno považovať za jednotu jednotlivín a ontotvorného procesu jednotlivín. Každá jednotlivina je špecifická, je prerušovanosťou. Avšak jednotliviny sa vo svojej existencii prekračujú v neustálom procese spoluutvárania iných jednotlivín a komplexu jednotlivín skutočnosti. Absolútna diskrétnosť by bola v tom, že by veci a procesy boli jednotliviny samy osebe, bez akéhokoľvek vzťahu k iným jednotlivinám. (Je zrejmé, že by neboli „vnútorne“ diferencované.) Práve vzťahy jednotliviny k okoliu, horizontu a horizontu

k jednotlivine možno nazvať procesom tvorenia skutočnosti, bytia, to je skutočný ontotvorný proces. Potom nie je možné eliminovať prerušovanosť bytia od neprerušovanosti, nie je to možné preto, lebo na jednej strane jednota prerušovanosti bytia a na druhej strane neprerušovanosti bytia je podstatnou črtou ontotvornosti a teda bytia (lebo ontotvornosť neeliminuje z materiálneho bytia v nejakú sféru imateriálnej nadprirodzenosti, ideálnej transcendentnosti). Je zrejmé, že oba „stavy“ jednotliviny skutočnosti sú reálne a ani jeden nie je ontologicky menej reálny ako druhý. A v procese bytia, alebo ináč povedané v ontotvornom procese, má každá jednotlivina rovnocenné bytie s každou inou jednotlivinou.

Prirodzene, že to, čo sme uviedli, o jednotlivinách, úplne platí aj o komplexoch jednotlivín, teda o úrovniach skutočnosti.

7. V súvislosti s riešením problémov teórie úrovní vystupuje otázka konečnosti a nekonečnosti, resp. je skutočnosť výlučne úrovnostne diferencovaná alebo nie? Je tento prístup, t. j. prístup z pozície teórie úrovní aplikovateľný absolútne alebo nie? Sú možné a nevyhnutné jedným aj druhým vertikálnym smerom neustále nové úrovne alebo nie? Je možné a nakoniec nevyhnutné dospieť k nejakým základným úrovniam skutočnosti. Z nich jedna by výlučne obmedzovala hlbšiu diferenciáciu skutočnosti a obsahovala by elementárne prvky, ktoré nie je možné nejakým spôsobom rozložiť na objekty patriace do nejakej hlbšej úrovne skutočnosti, a iná úroveň by zas ako najobsiahlejšia limitovala takisto ďalšiu úrovnostnú diferenciáciu bytia. Dosiahnutie úrovne, obsahujúcej prvky, ktoré nie je možné rozložiť na kvalitatívne odlišné prvky, ktoré by konstituovali novú úroveň, nevyklučuje vnútornú diferencovanosť prvkov tejto základnej úrovne skutočnosti. Je možné dospieť k určitej privilegovanosti tejto základnej najelementárnejšej (a tak isto aj druhej základnej — najobsiahlejšej úrovne skutočnosti) úrovne ako komplexu vecí a procesov skutočnosti. To, pravda, len v mechanicky chápanom konečnom svete by bola zjavná privilegovanosť vo všetkých existujúcich zákonitostiach, vlastnostiach, formách pohybu a ich maximálne možných modifikáciách už tým, že existujú, že nie sú potenciálne negované *možnými* formami zákonitostí, vlastností... Jedna z týchto základných úrovní by poskytovala základný „stavebný materiál“ a druhá by podstatným spôsobom usporadúvala tento materiál do foriem prvkov prezentujúcich sa úrovni.

Druhá možnosť, vychádzajúc z obmedzeného poznania a stavajúc na týchto gnozeologických základoch, by bolo riešenie prijímajúce ohraničenie aplikácie platnosti úrovnostnej diferenciácie skutočnosti. V kvalitatívne nekonečnom svete je úrovnostná diferenciácia záležitosťou minimálnej rozľahlosti a tiež zložitosti, je jednou stránkou, jedným kvalitatívnym určením tejto totality bytia.⁶ Teda existujú formy existencie hmoty alebo oblastí, kde už nie je možné extrapolovať úrovnostnú diferenciáciu. Teoretické zvládnutie týchto

⁶ Podobne pozri: V. I. Sviderskij, A. S. Karmin, *Konečnoje i beskonečnoje*, Moskva 1966, 125, 165.

oblastí bude vyžadovať kvalitatívne odlišné prístupy. Teda nie ontologická konečnosť skutočnosti, ale konečná platnosť reflexie skutočnosti.

Ďalší možný prístup k riešeniu tohto problému je predpokladať principiálnu nemožnosť existencie absolútne privilegovaných elementárnych úrovní, hoci sa postup úrovnostnej diferenciacie obmedzuje, ohraničuje. Avšak neobmedzuje sa rôznorodosť vlastností zákonitostí objektov existujúcich úrovní a iných úrovnostne nediferencovaných oblastí skutočnosti.

Prvý prístup vo svojej výlučnej podobe by viedol nakoniec k mechanizmu (a to mechanizmu skladby alebo rozkladu). Prirodzene, že by sa musel urobiť podstatný akcent buď na mechanizmus skladby, buď na mechanizmus rozkladu, lebo ináč by sa pri ich rovnocennosti dospelo k paradoxom. Snáď najpriateľnejšie riešenie problému konečnosti a nekonečnosti z aspektu teórie úrovní spočíva v syntéze druhého a tretieho prístupu k danému problému.

8. V tejto časti by sme sa zaoberali vzťahom poznania úrovni špeciálnymi vedami k filozofickému mysleniu.

Poznávanie makroreality prebiehalo vlastne až po súčasnosť. V tomto procese sa existenčne prezentovali objekty megareality a v racionálnej analýze aj objekty mikroreality. Vystupovali však ako objekty makroskopickej skutočnosti a teda aj teória makroskopických objektov a procesov platí všeobecne, čiže nedospelo sa až k úrovnostnej diferenciacii ako teoretickej reflexii rôznorodosti jednotlivín skutočnosti. (Najlepšie to vidieť u Newtona. Na základe jeho fyzikálnej teórie a jej filozofického zovšeobecnenia a dôsledkov nebolo možné hovoriť o existencii oblastí skutočnosti, ktoré by sa správali podstatne odlišnými zákonitosťami. Táto požiadavka je obsiahnutá v platnosti fyzikálnych zákonov, ktoré formuloval. Platia rovnako pre hmotné body, ako aj pre pohyb obrovských hmotných objektov.) Tomuto pozitívnemu vedeckému poznávaniu je adekvátny filozofický obraz sveta v starovekej filozofii a novovekej metafyzickej filozofii.⁷ Je to vcelku predialektická filozofia a určité jednotlivé dialektické črty v týchto filozofických reflexiách sú výrazom postihnutia, postihovania (hoci nie adekvátneho) vzájomnej jednoty úrovní skutočnosti.

Len špeciálnovedné poznanie troch úrovní — okrem iných okolností — vedie k nešpekulatívnej dialektikomaterialistickej filozofii. Prirodzene, že filozofická reflexia nie je výlučne konceptuálna záležitosť, bez podstatnej korešpondencie ku skutočnosti. Teda skutočnosť neexistuje nejakým nám neznámym spôsobom, ale skutočnosť je materiálne dialektická.⁸ Z tejto podstatnej determinácie konceptuálnej dialektiky objektívnou realitou nevyplýva, ako zdôrazňuje M. Suchý,⁹ uznanie výlučnosti, že objektívna realita je iba dialektická.

Prirodzene, že ak vedecky poznáme nejakú ďalšiu úroveň skutočnosti, nevyhnutne sa to podstatne odrazí na vytváraní novej filozoficky adekvátnejšej reflexie skutočnosti. Čiže aj dnešná najadekvátnejšia filozofická reflexia je len predpoklad vzniku ďalšej adekvátnejšej filozofickej reflexie. Prirodzene, že

⁷ Podobne pozri: M. Z i g o, *Starý a nový materializmus*, Filozofia 2/1970, p. 111.

⁸ Z. F i š e r, *Otázky bytí a existence*, Praha 1970, 132.

⁹ M. S u c h ý, *Dialektika a objektívna realita*, Filozofia 3/1967, 237.

tento postup poznania nebude nihilistický, ale celkom v súlade so zákonmi dialektiky a princípom korešpondencie.

Zatiaľ na základe poznávania troch úrovní skutočnosti všetko vedie k poznávaniu, že vzájomnú, neizolovateľnú jednotu týchto úrovní najadekvátnejšie chápe dialektický materializmus a aj skutočnosť jednoty týchto troch úrovní je dialektická. Z predpokladu existencie veľkého počtu úrovní skutočnosti vyplýva, že skutočnosť nie je len dialektická. Držať sa pozície tvrdenia, že skutočnosť je iba dialektická, vedie k metafyzickému obmedzovaniu dialektiky. Neizolovateľnosť úrovní skutočnosti sa prejavuje v tom, že na každej úrovni existuje vplyv iných úrovní. A teda je možné vo filozofických systémoch (minulosti) nájsť, ako sme uviedli, podľa stupňa rozvoja vedy stopy dialektiky, teda intenzívnu snahu po nejakom adekvátnejšom chápaní skutočnosti, ako sa jednotlivé oblasti reality vedecky poznávali.

ТЕОРИЯ УРОВНЕЙ И ОБЪЕКТИВНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Эмиль Драгунь

В статье автор обращает внимание на возможное теоретико-философское решение дифференцированности действительности, исходя из данных специальных наук и основных принципов диалектического материализма. Автор формулирует определение уровней реальности и на основе теории уровней пытается дать динамическую концепцию действительности. Он указывает, что теория уровней в приведенном понимании не выходит из рамок диалектико-материалистического монизма и является также критикой идеалистических и субстанциальных концепций реальности вообще.

Невозможность исключительной изолированности уровней реальности автор считает важным фактом теории уровней и приводит следующие из него заключения. Специальным выражением неизоллированности уровней реальности он считает действительность принципа корреспонденции (о законах уровней действительности). К проблеме прерывности и непрерывности, согласно автору, возможен подход путем исследования онтологической равноценности и онто-созидательной связи элементов действительности. В статье намечается проблема конечной или бесконечной дифференциации уровней действительности. Исследуя отношение специальнонаучного познания, постижения законов уровней действительности и его философской рефлексии в истории, автор делает выводы об адекватности философской рефлексии в прошлом и ее возможных тенденциях в будущем.

THE THEORY OF LEVELS AND THE OBJECTIVE REALITY

Emil Dragun

The author has pointed out a possible theoretical-philosophical solution of differentiating reality, proceeding from the knowledge of special sciences and on the basic principles of dialectical materialism. He formulates the assignment of levels of reality and attempts, on

the basis of the theory of levels, at a dynamic conception of reality. The author shows that the theory of levels in this conception does not surpasses the framework of dialectical-materialistic monism and otherwise it represents a criticism of idealistic, and substancialist in general, conceptions of reality. The author considers the fact of the impossibility of exclusive detachment of levels of reality as an important fact of the theory of levels and he presents conclusions of this fact. He considers the validity of the principle of correspondence (about the laws of levels of reality) as a special expression of non-detachment of the levels of reality. The approach to the problem of continuity and discontinuity is, according to the author's opinion, possible by means of investigating the ontological equivalence and ontocreative connection of particulars. The paper indicates the problem of the final or infinite level differentiation of reality. Investigating the relation of the knowledge of special sciences, of apprehending the laws of the levels of reality and its philosophical reflections in history, the author concludes his considerations about the adequacy of philosophical reflection in the past and about possible tendencies in the future.